

Az általunk felállított nyolc családtípus sikerültség, tartósság, belső harmónia szempontjából nem egyenértékű. A hasonló hozzáálláson alapuló és demokratikus családi élet a legelterjedtebb változat a diákcsaládoknál, ugyanakkor ez a legértékesebb a társadalom számára, mert biztosítja a házastársak személyiségének kibontakozását és beilleszkedésüket a társadalmi tevékenységbe.

A bemutatott tipológia és családvizsgálati módszer nemcsak kialakult családok esetében alkalmazható, hanem családot alapítani szándékozó fiatalok számára, a házassági tanácsadásban is lehetne gyakorlatilag értékesíteni, minthogy egy házasság sikerében a pszichológiai kompatibilitás is sorsdöntő lehet.

Következtetések

1. A személyiségstruktúra szempontjából a házasság sikere nem függ a típusok konvergencia vagy divergencia jellegétől.

2. A házastársak összeférhetőségének tartalmi kompatibilitásában nagy szerepe van a beállítódottságok hasonlóságának.

3. Két személy pszichológiai összeférhetősége nem a természet által a priori meghatározott jelenség, hanem olyan egyensúly, amely specifikusan alakul, a családon belül ható feszültség- és megelégedésforrásoktól függően. Tehát a pszichológiai összeférhetőség inkább eredménye, mint előfeltétele a házasesetnek, olyan folyamat, melynek lényege két személyiség kölcsönös egymáshatása.

A házastársi kompatibilitásnak ez a felfogása nem zár ki bizonyos személyiség-típusok közti választásokat, és fenntartja a párokon belüli feszültségek kedvező megoldásának lehetőségét a család belső demokráciája és a házastársi szerepkör egyenlősége esetében.

IRODALOM

- T. V. Liciu: *Pregătirea adolescenților pentru viața de familie*. Buc., 1975.
— Lukács Tibor: *Szerelem, házasság, család*. Bp., 1968. — J. Maisonneuve: *Psycho-Sociologie des Affinités*. Paris, 1966. — L. M. Terman—P. Buttenwieser: *Personality Factors in Marital Compatibility*. *Journal of Psychology*, 1935. 6: 143—171. — R. F. Winch: *A Theory of Complementary Needs*. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1955. 51:509—513.

GÓSY MÁRIA

A gyermeknyelvről

„Szavakban gondolkozunk, s nemcsak a gondolkodás hat vissza a nyelvre, hanem a nyelvtudás is visszahat a gondolkodásra“ (Kosztolányi Dezső: *Erős várunk a nyelv*. Bp., 1940. 66.). A gondolkodás és a beszéd egysége magyarázza, hogy a gyermekek beszédével a pszichológusok foglalkoztak elsőként. A gondolkodás vizsgálata elsősorban a beszéd közvetítésével történik; a gyermek pszichikai sajátosságainak kutatása így magától értetődően jelentette nyelvének elemzését is. A gyermek beszédének nyelvészeti tanulmányozása ebből sarjadt, és századunkban önálló tudománygá vált. Kutatási eredményeit a legkülönbözőbb elméleti és gyakorlati területeken használják fel, így a fejlődéslélektanban, pszicholingvisztikában, gyógypedagógiában, logopédiában, oktatásban, szociolingvisztikában stb.

A gyermeknyelvvvel, ismereteink szerint, már az ókorban is foglalkoztak. Hérodotosz említi, hogy Pszametikh (Pszamettikhosz) egyiptomi fáraó a gyermekek beszédéből akarta megtudni, melyik a világ legősibb nyelve. Ezért két, beszélni még nem tudó kisdédet az emberektől és egymástól elkülönített helyre vitetett, ahol csak táplálkozásukról gondoskodtak. Állítólag elsőként mindketten a *bekosz* (*bek-bek*) szót kiáltották, amely a frigiai nyelven kenyeret jelent. Julius Caesar-nak is vannak „gyermeknyelvi“ feljegyzései, amelyek a csecsemő első hangjainak

megjelenési sorrendjére vonatkoznak. II. Frigyes szicíliai király a XIII. és IV. Jakab skót király a XVI. században különített el gyermekeket, hogy megtudja, milyen nyelven fognak megszólalni.

A gyermeki beszédet sokkal később is igyekeztek felhasználni az emberiség ősnyelvének rekonstrukciójára: ez volt az egyik fő oka a XIX. század végi, XX. század eleji gyermeknyelvi kutatások fellendülésének. A biogenetikai alaptörvény azonban — hogy az egyedfejlődés rövidítve ismétli a törzsfejlődés szakaszait (ontogenezis — filogenezis) — itt hamisnak bizonyult. A gyermeknyelvi kutatás szerencsésen túljutott ezen a felfogáson, bár a kutatók sokáig különböző elméletek szellemében írtak (például a nativizmus, empirizmus, a Herbart-féle pszichológiai elmélet stb.). A legnagyobbak közül, akiknek munkái ma is nélkülözhetetlenek, megemlíthjük Wundtot, Preyert, a Stern házaspárt, Bühlert, valamint a magyar Simonyi Zsigmondot, Bakonyi Hugót, Ponori Thewrewk Emil, Vértes Józsefet, Kenyeres Elemért. A gyermeknyelv kutatásának valódi célját és hasznát így értékeli Balassa József: „A gyermeknyelv tanulmányozása megvilágítja a nyelv fejlődését az egymást követő nemzedékek során, és megérteti velünk azoknak az erőeknek a működését, amelyek a nyelvek fontos változását, lassú átalakulását okozzák“ (MNYK, XXIII. 62.).

A XX. század derekán a gyermeknyelvet a generatív nyelvelírás fedezte fel újra a maga számára: a struktúrák kialakulásának és sajátosságainak konkrét példát találta meg a gyermeki beszédben. Az újabb kutatások — jelentős eredmények mellett — sok megoldásra váró problémát is fölvetettek. A részvizsgálatok, monografikus munkák elméleti és kísérleti eredményei egyre szélesebb körben tették hasznossá és fontossá a gyermeknyelvet. A kutatások a nyelvsajátítás egész folyamatára kiterjednek, és magukban foglalják valamennyi területét: a hangrendszert, a fonológiát, az alaktant, a szókincset, a szintaxist stb. A kortárs szakirodalomban Gvozgyev, Jakobson, Lurija, Slobin, Elkonyin, Piaget, Vigotszkij, illetve Vértes O. András, Mikes Melánia, S. Meggyes Klára és Lengyel Zsolt nevét találjuk.

A nyelvsajátítás vizsgálatának leggyakrabban az első három-négy év a tárgya. Noha az anyanyelv tudása ezen a szinten még korántsem tökéletes, a beszéd elsajátításában valóban a gyermek életének első három éve a legfontosabb. Pszichológusok szerint egy gyermek hároméves kori intelligenciaszintjéből nagyjából előre jelezhető tizennégy éves kori értelmi képessége. Nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy egy ember egész lelki fejlődésére, gondolkodására, értelmi-érzelmi kibontakozására döntő hatással van a kora gyermekkor. S ebben a beszéd birtokbavételének igen nagy a szerepe.

A beszélni tudás képességének két alapfeltétele van: szubjektív oldalról, hogy az egyén (a csecsemő) filozófiailag és pszichológiailag képes legyen a beszéd felfogására és reprodukálására, vagyis az ehhez szükséges szervei egészségesen működjenek. Az objektív oldal a társadalmi kényszer: a nyelv létezése a világban. A nyelvsajátítás gyakorlatilag az élet első heteiben kezdődik: eleinte passzívan készül fel rá az újszülött, majd e folyamat egyre aktívabbá, tudatosabbá válik. A beszédfejlődésnek meghatározható bizonyos szakaszai, amelyek egyedenként változók lehetnek ugyan, tendenciájukban azonban általános sajátosságokat mutatnak. Egy részük valamennyi nyelv elsajátításában fellelhető, más részük csak a konkrét anyanyelv tanulásában jelentkezik.

Vizsgálódásaink alapján a magyar nyelv elsajátításában az alábbi szakaszokat különböztethetjük meg. Az artikulálatlan hangok ösztönös megnyilvánulásait (első 3—4 hét) egyre differenciáltabb hangadások váltják föl. A második, harmadik hónapban a csecsemő sírása kifejezővé válik, ez az ún. modulált sírás, amelyet a jellemző akusztikai ismérvek jól megkülönböztetnek a korábbi időszak „ordítózásaitól“. Altalában a hatodik, nyolcadik héten kezdődik a gögicselés. A sírásnak még semmilyen formája nem beszéd, ez utóbbit közvetlenül a gögicselés készíti elő. Ennek során a csecsemő hangképző szerveivel begyakorolja azokat a mozgásokat, amelyekből később anyanyelvi hangjainak artikulációja alakul ki. „Csak az emberi csecsemőben szunnyad a gagyogás ösztöne“, melynek időszaka után az egyedek különböző nyelvközösségek tagjai lesznek (Lotz János: *Szonett-koszorú a nyelvről*, Bp., 1976). Miért gögicsél minden csecsemő? A beszédszervek mozgatása és a velük keltett hanghatás okozza azt az örömet, amely minden csecsemőt gögicselésre készítet. Az első artikulált hangok véletlenszerűek. Később képzésük egyre tudatosabbá válik, s a csecsemő a legkülönfélébb magán- és más-salhangzókat, hangkapcsolatokat, hangsorokat hozza létre. Hathónapos kora körül a gyermek a gögicsélt hangokat és hangsorokat meghatározott funkcióban kezdi használni, például az éhség, az unalom vagy az öröm kifejezésére. Az a fejlődéspanpszichológiai alaptörvény, hogy a gyermek minden időszakban többet ért, mint

amennyit visszaadni képes, már az első hónapokban megfigyelhető. A beszéd elsajátítása mindig közvetett vagy közvetlen tanulás útján megy végbe, akár hangoktól, akár jelentésről, akár grammatikáról stb. van szó. Ezért olyan hátrányos a nyelvfejlődésre az ingerszegény környezet.

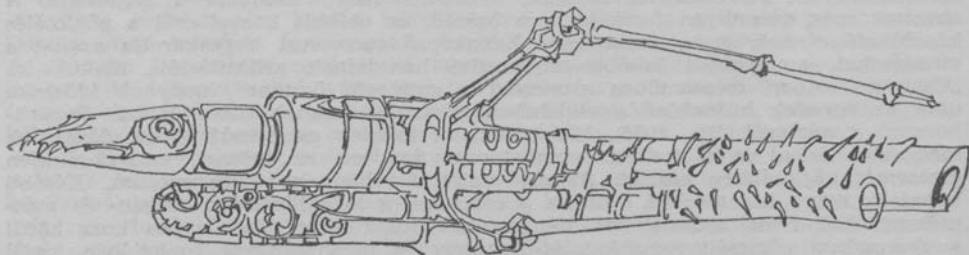
Rendszerint hat–nyolc hónapos korban mutatnak a gőgicsélt hangok az anyanyelv beszédhangjaihoz hasonló akusztikai szerkezetet. A magyar csecsemő ekkortájt kezdi tudatosan ejteni az ajakkerekítéses a hangot. A gagyogás tíz-tizennégy hónapos kor körül indul meg: megjelennek az első szókezdemények. A hangtest és a jelentés mint tartalom és forma viszonyában sokáig egy harmadik tényező is szerepel: a szituáció, amely a gyermek számára érthetővé, egyértelművé teszi ezt a kapcsolatot. Az első szavak vagy szókezdemények poliszemantikusak, ún. szómondatok (Einwortsätze). Szómondat bármilyen alakú és szófajú szó lehet (leggyakrabban főnév), amelyet a gyermek különféle, mondat értékű jelentésben használ. Az *amma* (alma) például lehet „almát kérek“, „nézd, ott az alma“, „hol az alma“ stb. A valódi szavak későbbiek, bár hangtestük gyakran tökéletlenebb a szómondatokéinál. A jelentés itt ideiglenesen háttérbe szorítja a kiejtést. Az első mondat szerkezetek a szavak primitív egymásutániságából alakulnak. A hallott beszéd elemekre bontása, majd tudatos „felépítése“, vagyis a morféma megkülönböztetés a valódi mondatok létrehozásának feltétele. A gyermek — anyanyelvtől függetlenül — szótöveket, ragokat, jeleket, képzőket, előjárókat stb. kezd felismerni. Az analógia, a beszédtanulás legszembetűnőbb automatizmus-modellje ekkor lép működésbe, és eredményezi az olyan alakzatokat, mint: „alszotam“, „zörögt az ég“, „lefeküdünk“, „kérem az elefánt“ (elefántot), „adjál eperet“, „csöngők“ (csöngetek), „látom a lókat“, „lecsöpögt a víz“, „játszliknak“ (játsszanak) stb.

Kétéves korára a gyermek érthető mondatokban beszél, ezek nyelvtanilag természetesen még kezdetlegesek. Két és három év között ugrásszerűen növekszik a gyermekek szókincse. Hozzávetőlegesen azt mondhatjuk, hogy a szavak száma egyéves korban 5–50, kétéves korban 10–300, háromévesen 150–1500; a négyévesek általában 2500–3000 szót használnak.

Hároméves korban a kiejtés megközelíti a magyar artikulációs bázis törvényszerűségeit, a beszédhangok mintegy hetven százalékának az artikulációja helyes. A többnyire késői hangok: *s*, *zs*, *sz*, *z*, *c*, *cs*, *r*, a magánhangzók közül az *ö*, *ó*, *ü*, *ű* képzése még bizonytalan. Gyakoriatok a hanghelyettesítések, hangelhagyások; ritkábban szócsonkítások, hangátvetések is előfordulnak. Ekkor jelennek meg azok a nyelvtani formák, amelyeket a legutolsókként szoktak számon tartani: a jelen és a múlt idejű feltételes mód kifejezése, a melléknévek fokozása, a határozói igenevek önálló alkalmazása vagy a melléknévi igenevek jelen idejű alakja stb. Gyakorlatilag ekkorra válik teljessé (vagy majdnem teljessé) a szófajok rendszere; gazdagodnak a névmások, a határozószók, a módosítószók, a viszonyzószók stb. A háromévesek mondatai már bonyolult gondolatok csaknem hű nyelvi megformálására alkalmasak.

Négyéves kortól a gyermekek beszéde, nyelvtudása egyre finomabbá, egyre tökéletesebbé válik.

A világot csak úgy vehetjük birtokunkba — írja Sütő András (*Engedjétek hozzám jönni a szavakat*. Buk., 1977) —, ha megtanuljuk megnevezni. Ebben a „varázslásban“ kell kézenfogva vezetnünk gyermekeinket életük kezdetétől, amíg önállóan meg nem tanulnak bánni azzal a csodás ajándékkal, amit kaptak: anyanyelvükkel.

Simon Sándor rajza